

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૧૪૧/૨૦૦૦

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ સુશ્રી એસ.વી. પિંટો: સહી/—

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી પી. એમ. રાવલ: સહી/—

=====

રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર	હા	

=====

ગુજરાત રાજ્ય

વિરુદ્ધ

જગદીશ હીરાભાઈ માલમ

=====

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા(ઓ) નં. ૧ તરફે શ્રી રોહન શાહ, એ.પી.પી.

સામાવાળા(ઓ)/પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧ માટે જામીનપાત્ર વોરંટની બજવણી થયેલ છે

સામાવાળા(ઓ)/પ્રતિવાદી(ઓ) નં. ૧ માટે નોટિસની બજવણી થયેલ છે

=====

કોરમ:માનનીય ન્યાયમૂર્તિ સુશ્રી એસ.વી. પિન્ટો

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી પી. એમ. રાવલ

તારીખ : ૦૩/૦૭/૨૦૨૬

મૌખિક ચુકાદો

(માનનીય ન્યાયમૂર્તિ સુશ્રી એસ.વી. પિન્ટો દ્વારા)

૧. હાલની અપીલ અપીલકર્તા રાજ્ય દ્વારા વિદ્વાન એડિશનલ સેશન્સ જજ, વેરાવળ (જે હવે પછી “વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ” તરીકે ઉલ્લેખિત છે) દ્વારા સેશન્સ કેસ નં. ૨૪૦/૧૯૯૯ માં તારીખ ૦૧.૦૧.૨૦૦૦ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલા નિર્દોષ છોડી મૂકવાના ચુકાદા અને હુકમ વિરુદ્ધ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ ની કલમ ૩૭૮(૧)(૩) હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલ છે, જેના દ્વારા વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે સામાવાળાને ઇન્ડિયન પીનલ કોડ, ૧૮૬૦ ની કલમ ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે નિર્દોષ છોડી મૂકેલ છે.

૧.૧ સરળતા, સ્પષ્ટતા અને સંક્ષિપ્તતા ખાતર મૂળ કેસમાં સામાવાળાની જે સ્થિતિ હતી તે મુજબ તેમને હવે પછી “આરોપી” તરીકે ઉલ્લેખિત કરવામાં આવે છે.

૨. કેસના રેકર્ડ પરથી ઉપસ્થિત થતી સંક્ષિપ્ત હકીકતો નીચે મુજબ છે:

૨.૧ અર્જનભાઈ દેવરાજભાઈએ આરોપીના દાદા ગોવાભાઈના નામે રહેલી ખેતીની જમીન આરોપીના પિતા હીરાભાઈના નામે તબદીલ કરવા માટે

પોતાની સહી કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો અને તારીખ ૨૧.૧૧.૧૯૯૬ ના રોજ સાંજે આશરે ૦૭:૦૦ વાગ્યા પછી, આરોપી ફરિયાદી અર્જનભાઈના પુત્ર ભરતને પોતાની સાયકલ પર વડાળા રોડ પર નદી પાસે આવેલ કનકા માતાના મંદિરે લઈ ગયો હતો અને તેના માથા પર પથ્થર મારીને તેનું મોત નીપજાવ્યું હતું. બીજા દિવસે સવારે આશરે ૦૪:૦૦ વાગ્યે, આરોપી તે સ્થળે ગયો હતો, શબ ઉપાડીને રેતીમાં ખોડિયાર માતાના પથ્થર પાસે ફેંકી દીધું હતું. અર્જનભાઈ દેવરાજભાઈ કોળી દ્વારા તારીખ ૨૩.૧૧.૧૯૯૬ ના રોજ માળિયા હાટીના પોલીસ સ્ટેશને ફરિયાદ નોંધાવવામાં આવી હતી, જે ૧ – સી.આર. નં. ૬૬/૧૯૯૬ તરીકે નોંધવામાં આવી હતી.

૨.૨ તપાસ કરનાર અમલદારે સંબંધિત સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધ્યા હતા અને જરૂરી દસ્તાવેજો જપ્ત કર્યા હતા અને તપાસ પૂર્ણ થયા પછી, જ્યુડિશિયલ મેજિસ્ટ્રેટ ફર્સ્ટ ક્લાસ, માળિયા હાટીનાની કોર્ટ સમક્ષ ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને આરોપી સામેના સદર ગુનાઓ ફક્ત સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા જ ચલાવવાપાત્ર હોવાથી, કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજરની કલમ ૨૦૯ ની જોગવાઈઓ મુજબ કેસને સેશન્સ કોર્ટ, વેરાવળ ખાતે કમિટ કરવામાં આવ્યો હતો અને સદર કેસ સેશન્સ કેસ નં. ૨૪૦/૧૯૯૯ તરીકે નોંધવામાં આવ્યો હતો.

૨.૩ આરોપીને સમન્સની યોગ્ય બજવણી કરવામાં આવી હતી અને આરોપી વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ હાજર થયો હતો અને સદર કોડની કલમ ૨૦૭ ની જોગવાઈઓ મુજબ તમામ પોલીસ પેપર્સની નકલો આરોપીને પૂરી પાડવામાં આવી હતી કે કેમ તેની ચકાસણી કરવામાં આવી હતી. આરોપી વિરુદ્ધ આંક ૧ પર આરોપનામું ઘડવામાં આવ્યું હતું અને આંક ૨ પર આરોપીનું નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું હતું, જેમાં આરોપીએ આરોપનામાની વિગતોનો ઇનકાર કર્યો હતો અને ફરિયાદપક્ષના સમગ્ર પુરાવા રેકર્ડ પર લેવામાં આવ્યા હતા.

૨.૪ ફરિયાદપક્ષે પોતાના કેસના સમર્થનમાં રેકર્ડ પર ૧૦ સાક્ષીઓની તપાસ કરી હતી અને ૩૧ દસ્તાવેજી પુરાવા રજૂ કર્યા હતા. વિદ્વાન એ.પી.પી. એ પુરાવો પૂરો થયા અંગેની ક્લોઝિંગ પુરસ્તીસ દાખલ કર્યા પછી, કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ ની કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપીનું વિશેષ નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું હતું, જેમાં આરોપીએ રેકર્ડ પરના ફરિયાદપક્ષના તમામ પુરાવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. આરોપીએ સાક્ષીના પાંજરામાં જવાનો અથવા પોતાની તરફેણમાં સાક્ષીઓની તપાસ કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે તેની સામે ખોટો કેસ દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. વિદ્વાન એ.પી.પી. અને આરોપી તરફેણ વિદ્વાન વકીલની દલીલો સાંભળ્યા બાદ, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા આરોપીને તેની સામે મૂકવામાં આવેલા આરોપોમાંથી નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો હુકમ કર્યો હતો.

૩. સદર નિર્દોષ છોડી મૂકવાના ચુકાદા અને હુકમથી નારાજ અને અસંતુષ્ટ થઈને, અપીલકર્તા – રાજ્ય દ્વારા મુખ્યત્વે એવી રજૂઆત સાથે હાલની અપીલ દાખલ કરવામાં આવી છે કે વાદગ્રસ્ત ચુકાદો રેકર્ડ પરના મૌખિક અને દસ્તાવેજી પુરાવાના મહત્વ, કાયદાના સ્થાપિત સિદ્ધાંતો અને ફરિયાદપક્ષ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલા પુરાવા વિરુદ્ધનો છે. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવાની તેના યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં મૂલવણી કરવામાં નિષ્ફળ ગયેલ છે. અપીલકર્તાના જણાવ્યા મુજબ, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ મૃતક ભરતના શબ પરથી મળી આવેલા કપડાં કબજે કરવા સંબંધિત આંક ૧૦ ના પંચનામા તેમજ આંક ૧૩ પર રજૂ કરાયેલા સેરોલોજીકલ એનાલિસિસ રિપોર્ટની યોગ્ય રીતે મૂલવણી કરેલ નથી. એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી છે કે ફરિયાદપક્ષનો કેસ સંપૂર્ણપણે સાંજોગિક પુરાવા પર આધારિત છે અને માત્ર બનાવનો કોઈ નજરે જોનાર સાક્ષી ન હોવાના કારણે, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સામાવાળા-આરોપીને નિર્દોષ છોડી મૂકવો જોઈતો ન હતો. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ મૃતકને આરોપીની સાથે છેલ્લે જોવામાં આવ્યા હોવાના સંજોગની મૂલવણી કરવામાં નિષ્ફળ ગયેલ છે, જે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૩ – વીરાભાઈ જાદવભાઈની જુબાની પરથી સ્પષ્ટપણે સ્થાપિત થાય છે, જેમણે જુબાની આપેલ છે કે તેમણે તારીખ ૨૧.૧૧.૧૯૯૬ ના રોજ સાંજે આશરે ૦૬:૩૦ વાગ્યે આરોપીની સાયકલ પર આરોપીની સાથે મૃતક ભરતને જોયો હતો. એવી પણ દલીલ

કરવામાં આવી છે કે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૪ – નરેન્દ્રભાઈ ખીમજીભાઈનો પુરાવો, જેમણે જણાવ્યું છે કે તેમણે તારીખ ૨૧.૧૧.૧૯૯૬ ના રોજ સાંજે આશરે ૦૬:૦૦ વાગ્યે કુંડા માતાના મંદિર પાસે આરોપી અને મૃતકને એકસાથે જોયા હતા, તે આરોપી અને મૃતકને છેલ્લે એકસાથે જોવામાં આવ્યા હોવાના સંજોગને વધુ સમર્થન આપે છે. અપીલકર્તાએ વધુમાં એવી દલીલ કરેલ છે કે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૫ – રામભાઈ જીવાભાઈ સમક્ષ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલી કથિત ઈતર-ન્યાયિક કબૂલાત સંબંધિત પુરાવાની મૂલવણી કરવામાં નિષ્ફળ ગયેલ છે, જેમાં આરોપીએ ગુનો કર્યાની કબૂલાત કરી હોવાનું અને ખૂન પાછળનો હેતુ એવો હોવાનું જણાવ્યું હતું કે તેના દાદાએ તેના પિતાને પારિવારિક મિલકતમાં તેમનો નાણાકીય હિસ્સો આપ્યો ન હતો. એવી પણ રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ બાવકુભાઈ સિસોદિયાના પુરાવાની યોગ્ય રીતે મૂલવણી કરવામાં નિષ્ફળ ગયેલ છે, જેમણે જુબાની આપી છે કે આરોપીએ હાકુભાઈ જોશીની હાજરીમાં પણ ગુનો કર્યાની કબૂલાત કરી હતી. અપીલકર્તાના જણાવ્યા મુજબ, વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓના પુરાવામાં નાની-મોટી ત્રુટિઓ અને વિરોધાભાસોને અયોગ્ય મહત્વ આપ્યું છે, જોકે ફરિયાદપક્ષના કેસના મૂળ આધારને અસર કરતી કોઈ મહત્વપૂર્ણ ત્રુટિઓ કે વિરોધાભાસો ન હતા. તેથી, એવી દલીલ કરવામાં આવેલ છે કે નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ ભૂલભરેલા, ગેરકાયદેસર અને

કાયદા વિરુદ્ધના છે અને તેને કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવા યોગ્ય છે.

૪. અપીલકર્તા રાજ્ય તરફે વિદ્વાન એ.પી.પી. શ્રી રોહન શાહે સાંભળવામાં આવ્યા. બજવણી થઈ હોવા છતાં, સામાવાળા રૂબરૂ કે વકીલ મારફતે હાજર રહેલ નથી. નિર્દોષ છોડી મૂકવાના વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમનું અવલોકન કર્યું છે અને કેસના રેકર્ડ પરના ફરિયાદપક્ષના સમગ્ર પુરાવાની પુનઃ મૂલવણી કરી છે.

૫. વિદ્વાન એ.પી.પી. શ્રી રોહન શાહે આ કોર્ટને કેસના રેકર્ડ પરના ફરિયાદપક્ષના સમગ્ર પુરાવામાંથી પસાર કરી છે અને રજૂઆત કરી છે કે ફરિયાદપક્ષનો કેસ “છેલ્લે એકસાથે જોવામાં આવ્યા”, સાંજોગિક પુરાવા અને સામાવાળાની ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત પર આધારિત છે, જે સાક્ષીઓ સમક્ષ સ્પેરિછક કબૂલાત હતી. આ ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાતના આધારે ફરિયાદ દાખલ કરવામાં આવી હતી અને તે સાબિત થાય છે કે સામાવાળા આ ગુના માટે જવાબદાર હતા અને તેમણે મૃતક ભરતનું ખૂન કર્યું હતું. ફરિયાદપક્ષે એ પણ સાબિત કર્યું છે કે મિલકત બાબતે પારિવારિક વિવાદ હતો કારણ કે મૃતક ભરતના પિતા અર્જનભાઈ સામાવાળાના દાદાના નામે રહેલી ખેતીની જમીનમાં સામાવાળાના પિતાનું નામ દાખલ કરવા માટે પોતાની સંમતિ આપતા ન હતા, તેમણે સામાવાળાના પિતાને મિલકતમાં નાણાકીય હિસ્સો આપ્યો ન હતો અને

સામાવાળા આ બાબતે અદાવત રાખતા હતા અને તેથી, તેમણે ફરિયાદી અર્જનભાઈના સગીર પુત્ર એવા મૃતક ભરતનું ખૂન કર્યું હતું. ફરિયાદપક્ષે બે સાક્ષીઓની તપાસ કરી છે જેમણે મૃતકને સામાવાળા સાથે છેલ્લે જીવિત જોયો હતો અને તેમણે જુબાની આપી છે કે તેમણે અગાઉની સાંજે સામાવાળાને પોતાની સાયકલ પર મૃતકને લઈ જતા જોયો હતો. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે પુરાવાની યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં મૂલવણી કરેલ નથી અને નિર્દોષ છોડી મૂકવાના વાદગ્રસ્ત ચુકાદા અને હુકમને કાયદેસર અમાન્ય ઠેરવી રદ કરવો જરૂરી છે, અને સામાવાળા જે ગુના માટે આરોપિત છે તે માટે તેમને દોષિત ઠેરવવા જોઈએ.

૬. શરૂઆતમાં, હાલના કેસની હકીકતોની ચર્ચા કરતાં પહેલાં, સુરેન્દ્ર સિંહ અને અન્ય વિ. ઉત્તરાખંડ રાજ્ય ના કેસમાં ૨૦૨૫ આઈ.એન.એસ.સી. ૧૧૪ માં નોંધાયેલા ચુકાદામાં દર્શાવ્યા મુજબ નિર્દોષ છોડી મૂકવા સામેની અપીલોમાં એપેલેટ કોર્ટની સત્તાઓ સંબંધિત પેરા ૧૧ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલા તારણોને ટાંકવા યોગ્ય રહેશે:

૧૧. તાજેતરમાં, બાબુ સાહેબગૌડા રુદ્રગૌડર અને અન્ય વિ. કાર્ણટક રાજ્યક ના કેસમાં, આ કોર્ટની એક ખંડપીઠ, જેમાં અમારામાંથી એક સભ્ય (બી.આર. ગવઈ, ન્યાયમૂર્તિ) હતા, તેમને નિર્દોષ છોડી મૂકવા સામેની અપીલમાં હસ્તક્ષેપના વ્યાપ અંગેની કાનૂની સ્થિતિ ધ્યાને લેવાની તક મળી હતી. તેમાં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું

હતું:

“૩૮. સૌ પ્રથમ, અમે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા આરોપીના નિર્દોષ છૂટકારાને પડકારવા માટે રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલમાં હાઈકોર્ટ દ્વારા હસ્તક્ષેપના વ્યાપને નિયંત્રિત કરતા આ કોર્ટ દ્વારા નિર્ધારિત સિદ્ધાંતોનો પુનરોચ્ચાર કરવા માંગીએ છીએ.

૩૯. રાજેશ પ્રસાદ વિ. બિહાર રાજ્ય [રાજેશ પ્રસાદ વિ. બિહાર રાજ્ય, (૨૦૨૨) ૩ એસ.સી.સી. ૪૭૧ : (૨૦૨૨) ૨ એસ.સી.સી. (ક્રિ.) ૩૧] માં આ કોર્ટે અગાઉના વિવિધ ચુકાદાઓને ધ્યાને લીધા પછી આ ક્ષેત્રને આવરી લેતી કાનૂની સ્થિતિનો સંક્ષિપ્ત સાર આપ્યો હતો અને નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું : (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૪૮૨-૮૩, પેરા ૨૯)

“૨૯. શ્રેણીબદ્ધ ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી, આ કોર્ટે નિર્દોષ છોડી મૂકવાના હુકમ સામેની અપીલની સુનાવણી કરતી વખતે એપેલેટ કોર્ટની સત્તાઓ સંબંધિત નીચેના સામાન્ય સિદ્ધાંતો નીચે મુજબના શબ્દોમાં તારવ્યા હતા : (ચંદ્રપ્પા કેસ [ચંદ્રપ્પા વિ. કર્ણાટક રાજ્ય, (૨૦૦૭) ૪ એસ.સી.સી. ૪૧૫ : (૨૦૦૭) ૨ એસ.સી.સી. (ક્રિ.) ૩૨૫], એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૪૩૨, પેરા ૪૨)

જર. ઉપરોક્ત નિર્ણયો પરથી, અમારા સુવિચારિત મતે, નિર્દોષ છોડી મૂકવાના હુકમ સામેની અપીલની સુનાવણી કરતી વખતે એપેલેટ કોર્ટની સત્તાઓ સંબંધિત નીચેના સામાન્ય સિદ્ધાંતો ઉપસ્થિત થાય છે:

(૧) જે પુરાવા પર નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો હુકમ આધારિત છે તેની સમીક્ષા કરવા, પુનઃ મૂલવણી કરવા અને પુનર્વિચાર કરવાની એપેલેટ કોર્ટ પાસે સંપૂર્ણ સત્તા છે.

(૨) ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ, ૧૯૭૩ આવી સત્તાના ઉપયોગ પર કોઈ મર્યાદા, પ્રતિબંધ કે શરત મૂકતો નથી અને એપેલેટ કોર્ટ પોતાની સમક્ષના પુરાવા પર હકીકત અને કાયદા બંનેના પ્રશ્નો પર પોતાના તારણ પર પહોંચી શકે છે.

(૩) “મહત્વના અને ફરજિયાત કારણો”, “સારા અને પૂરતા આધારો”, “ખૂબ જ મજબૂત સંજોગો”, “વિકૃત તારણો”, “દેખીતી ભૂલો” વગેરે જેવા વિવિધ શબ્દપ્રયોગોનો હેતુ નિર્દોષ છોડી મૂકવા સામેની અપીલમાં એપેલેટ કોર્ટની વ્યાપક સત્તાઓમાં કાપ મૂકવાનો નથી. આવા શબ્દપ્રયોગો પુરાવાની સમીક્ષા કરવાની અને પોતાના તારણ પર પહોંચવાની કોર્ટની સત્તાને સીમિત કરવા કરતાં નિર્દોષ છૂટકારામાં હસ્તક્ષેપ કરવા પ્રત્યે એપેલેટ કોર્ટની અનિચ્છા દર્શાવવા માટે “ભાષાકીય અલંકારો” ના સ્વરૂપમાં વધુ છે.

(૪) જોકે, એપેલેટ કોર્ટે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે નિર્દોષ છૂટકારાના કેસમાં આરોપીની તરફેણમાં બેવડી ધારણા રહેલી છે. પ્રથમ તો, ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના મૂળભૂત સિદ્ધાંત હેઠળ તેને નિર્દોષતાની ધારણા ઉપલબ્ધ છે કે જ્યાં સુધી સક્ષમ અદાલત દ્વારા કોઈ વ્યક્તિને દોષિત સાબિત કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી તેને નિર્દોષ માનવામાં આવશે. બીજું, આરોપીએ પોતાનો નિર્દોષ છૂટકારો મેળવી લીધો હોવાથી, તેની નિર્દોષતાની ધારણાને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા વધુ પુષ્ટિ, પુનઃસમર્થન અને બળ મળે છે.

(૫) જો રેકર્ડ પરના પુરાવાના આધારે બે વ્યાજબી તારણો શક્ય હોય, તો એપેલેટ કોર્ટે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધવામાં આવેલા નિર્દોષ છૂટકારાના તારણમાં દખલ કરવી જોઈએ નહીં.”

૪૦. વધુમાં, એચ.ડી. સુંદરા વિ. કર્ણાટક રાજ્ય [એચ.ડી. સુંદરા વિ. કર્ણાટક રાજ્ય, (૨૦૨૩) ૮ એસ.સી.સી. ૫૮૧: (૨૦૨૩) ૩ એસ.સી.સી. (ક્રિ.) ૭૪૮] માં આ કોર્ટે સી.આર.પી.સી. ની કલમ ૩૭૮ હેઠળ નિર્દોષ છોડી મૂકવા સામેની અપીલની સુનાવણી કરતી વખતે એપેલેટ હકૂમતના ઉપયોગને નિયંત્રિત કરતા સિદ્ધાંતોનો નીચે મુજબ સારાંશ આપ્યો હતો : (એસ.સી.સી. પૃષ્ઠ ૫૮૪, પેરા ૮)

“૮. ... ૮.૧. આરોપીનો નિર્દોષ છૂટકારો નિર્દોષતાની ધારણાને વધુ મજબૂત બનાવે છે;

૮.૨. એપેલેટ કોર્ટ, નિર્દોષ છૂટકારા સામેની અપીલની સુનાવણી કરતી વખતે, મૌખિક અને દસ્તાવેજી પુરાવાની પુનઃ મૂલવણી કરવા માટે હકદાર છે;

૮.૩. એપેલેટ કોર્ટે, નિર્દોષ છૂટકારા સામેની અપીલનો નિર્ણય કરતી વખતે, પુરાવાની પુનઃ મૂલવણી કર્યા પછી, એ વિચારવું જરૂરી છે કે શું ટ્રાયલ કોર્ટે અપનાવેલ અભિગમ એવો સંભવિત અભિગમ છે જે રેકર્ડ પરના પુરાવાના આધારે અપનાવી શકાયો હોત;

૮.૪. જો અપનાવેલ અભિગમ સંભવિત અભિગમ હોય, તો એપેલેટ કોર્ટ અન્ય અભિગમ પણ શક્ય હતો તેવા કારણોસર નિર્દોષ છોડી મૂકવાના હુકમને ઉલટાવી શકતી નથી; અને

૮.૫. એપેલેટ કોર્ટ નિર્દોષ છોડી મૂકવાના હુકમમાં ત્યારે જ હસ્તક્ષેપ કરી શકે છે જો તે એવા તારણ પર આવે કે રેકર્ડ પરના પુરાવાના આધારે માત્ર એક જ તારણ નોંધી શકાય તેમ હતું કે આરોપીનો ગુનો વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત થયો હતો અને અન્ય કોઈ તારણ શક્ય ન હતું.”

૪૧. આમ, એ બાબત શંકાથી પર છે કે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા આરોપીની તરફેણમાં નોંધવામાં આવેલા નિર્દોષ છોડી મૂકવાના ચુકાદાને ઉલટાવવા માટે એપેલેટ કોર્ટ દ્વારા હસ્તક્ષેપનો વ્યાપ નીચેના સિદ્ધાંતોની મર્યાદામાં જ વાપરવો પડશે:

૪૧.૧. નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો ચુકાદો દેખીતી વિફ્રતિથી પીડાય

છે;

૪૧.૨. તે રેકર્ડ પરના મહત્વપૂર્ણ પુરાવાને ખોટી રીતે વાંચવા/ધ્યાને ન લેવા પર આધારિત છે; અને

૪૧.૩. કોઈ બે વ્યાજબી મંતવ્યો શક્ય નથી અને રેકર્ડ પર ઉપલબ્ધ પુરાવા પરથી માત્ર આરોપીના દોષ સાથે સુસંગત હોય તેવું જ મંતવ્ય શક્ય છે.”

૭. કાયદાનો એ સ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે નિર્દોષ છોડી મૂકવા સામેની અપીલમાં, એપેલેટ કોર્ટ એવી મર્યાદાથી બંધાયેલી છે કે જ્યાં સુધી વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટ સમક્ષ રજૂ કરાયેલા પુરાવાની મૂલવણી કર્યા પછી એવું ન જણાય કે તેમાં કોઈ દેખીતી ગેરકાયદેસરતા અથવા વિફ્રતિ છે જે કોર્ટ દ્વારા સંભવિત રીતે ન અપનાવી શકાઈ હોત, ત્યાં સુધી નિર્દોષ છોડી મૂકવાના હુકમમાં કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવાનો નથી. એ પણ સ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે એપેલેટ કોર્ટ પર પુરાવાની સમીક્ષા કરવા માટે કોઈ પ્રતિબંધ નથી, પરંતુ સામાન્ય રીતે નિર્દોષ છોડી મૂકવાના હુકમમાં હસ્તક્ષેપ કરવામાં આવશે નહીં કારણ કે નિર્દોષ છોડી મૂકવાના હુકમથી આરોપીની નિર્દોષતાની ધારણા વધુ મજબૂત બને છે. ફોજદારી કેસોમાં ન્યાય પ્રશાસનના તાણાવાણામાંથી પસાર થતો સુવર્ણ સિદ્ધાંત એ છે કે જો ફરિયાદપક્ષના કેસમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવા પરથી બે મંતવ્યો શક્ય હોય

એટલે કે (૧) આરોપીનો દોષ અને (૨) તેની નિર્દોષતા, તો જે મંતવ્ય આરોપીની તરફેણમાં હોય તે અપનાવવું જોઈએ, અને જો ટ્રાયલ કોર્ટે આરોપીની તરફેણનું મંતવ્ય અપનાવ્યું હોય, તો એપેલેટ કોર્ટે નિર્દોષ છૂટકારાના તારણોમાં દખલ કરવી જોઈએ નહીં. એપેલેટ કોર્ટે નિર્દોષ છોડી મૂકવાના ચુકાદા અને હુકમમાં ત્યારે જ હસ્તક્ષેપ કરી શકે છે જ્યારે ફરજિયાત અને મહત્વના કારણો હોય અને હુકમ સ્પષ્ટપણે અવાસ્તવિક હોય અને જ્યાં એપેલેટ કોર્ટે એવા તારણ પર આવે કે પુરાવાના આધારે દોષિત ઠેરવવો અનિવાર્ય છે.

૮. ઉપરોક્ત કાયદાના સ્થાપિત સિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં ફરિયાદપક્ષના પુરાવાની ચકાસણી કરવામાં આવે છે અને ફરિયાદપક્ષે આંક ૮ પર ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૧ – ડો. કામુબેન ડાહ્યાલાલ સાગઠિયાની તપાસ કરી છે, જેઓ મેડિકલ ઓફિસર છે જેમણે તારીખ ૨૨.૧૧.૧૯૯૬ ના રોજ સવારે આશરે ૧૦:૦૦ વાગ્યે અર્જનભાઈના પુત્ર મૃતક ભરતના શબનું પોસ્ટમોર્ટમ કર્યું હતું. આ સાક્ષીએ જુબાની આપી છે કે તેમણે પોસ્ટમોર્ટમ કર્યું હતું અને પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટ તૈયાર કર્યો હતો, જે આંક ૯ પર રજૂ કરવામાં આવેલ છે. તેમણે જણાવ્યું છે કે, પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટની કલમ નં. ૧૭ માં દર્શાવ્યા મુજબ, મૃતકના શરીર પર નીચે જણાવ્યા મુજબની કુલ સાત ઈજાઓ મળી આવી હતી.

૧. જમણી બાજુના કપાળ પર ૭ સે.મી. x ૬ સે.મી. x ૧/૨ સે.મી. ના માપનો છેકો (કચડાવાની ઈજા).
૨. જમણી બાજુના કપાળ પર ઉપરોક્ત છેકા પર ૧ સે.મી. x ૧ સે.મી. ના માપનું છોલાણ.
૩. કપાળની મધ્યમાં ૨ સે.મી. x ૧ સે.મી. ના માપનું છોલાણ.
૪. ગળાની બાજુએ, મધ્યમાં ૪ સે.મી. x ૨ સે.મી. ના માપનું છોલાણ. આડી દિશામાં.
૫. ગળા પર, તેની બાજુએ, કાનની પાછળ ૨ સે.મી. x ૧ સે.મી. ના માપનું છોલાણ.
૬. જમણા પગના પાછળના ભાગે ૧ સે.મી. x રેખીય ત્રાંસુ છોલાણ.
૭. જમણા પગ પર, બાજુના ભાગે, બોની ટ્યુબરક્યુલોસિસ નીચે ૧/૨ રેખીય છોલાણ.

તેમના જણાવ્યા મુજબ, શરીર પર કોઈ અન્ય બાહ્ય ઈજાઓ ન હતી. જોકે, આંતરિક તપાસ દરમિયાન, તેમણે જમણી અને ડાબી બાજુએ આશરે ૩ સે.મી. ના માપનું માથાના ફ્રન્ટલ બોન (કપાળના હાડકા) નું ફ્રેક્ચર જોયું હતું, જે ત્રાંસુ, રેખીય અને હેરલાઈન પ્રકારનું હતું. તેમણે વધુમાં જમણી બાજુના ફ્રન્ટલ ભાગમાં મગજના ડ્યુરા મેટર નીચે આશરે

૨ સે.મી. x ૨ સે.મી. ના માપનો લોહીનો ગાંઠો જોયો હતો. મગજનું આવરણ અકબંધ જણાયું હતું. તેમના મતે, મૃત્યુનું કારણ સખત અને બુઝા પદાર્થ વડે માથામાં થયેલી જીવલેણ ઇજાના પરિણામે ઇન્ટ્રાક્રેનિયલ હેમરેજના કારણે થયેલો આઘાત હતો.

આરોપી તરફેના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી તેમની ઊલટતપાસમાં, આ સાક્ષીએ જણાવ્યું હતું કે છોલાણ એ સામાન્ય ઇજાઓ છે અને જો શરીર કોઈ ખરબચડી સપાટી સાથે ઘસાય તો સામાન્ય રીતે આવી ઇજાઓ જોવા મળે છે. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે છોલાણના કિસ્સામાં, નીચેના પેશીઓને નુકસાન થતું નથી અને જો કોઈ વ્યક્તિને સખત અને બુઝી સપાટી પર ઢસડવામાં આવે તો છોલાણ જોવા મળે છે. તેમણે સ્વીકાર્યું હતું કે માથા પર જોવા મળેલો ફ્રેક્ચર સખત અને બુઝી સપાટી પર પડવાથી પણ થઈ શકે છે અને તમામ બાહ્ય ઇજાઓ પણ એ જ રીતે પડવાથી થઈ શકે છે. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી હતી કે જો કોઈ વ્યક્તિનું ગળું દબાવવામાં આવે, તો સામાન્ય રીતે ગળાના હાડકામાં ફ્રેક્ચર થાય છે અને ગળા પર નખના નિશાનો મળી આવે છે. હાલના કેસમાં, મૃતકના ગળા પર નખના કોઈ નિશાનો ન હતા અને ફેફસાં લોહીથી ભરાયેલા ન હતા. તેમના જણાવ્યા મુજબ, મૃત્યુ ગળું દબાવવાના કારણે થયું ન હતું, કારણ કે ગળું દબાવવાના કિસ્સાઓમાં સામાન્ય રીતે આંખો કન્જેસ્ટેડ જોવા મળે છે.

૮.૧ આંક ૧૭ પર તપાસવામાં આવેલા ફરિયાદપક્ષ ના સાક્ષી ૨ – અર્જનભાઈ દેવરાજભાઈ ફરિયાદી અને મૃતક ભરતના પિતા છે. આ સાક્ષીએ જુબાની આપી છે કે બનાવની તારીખે તેઓ મજૂરી કામે ગયા હતા. સાંજે ઘરે પરત ફરતાં, તેમની પત્નીએ તેમને જાણ કરી કે તેમનો પુત્ર ભરત સાંજે આશરે ૬:૦૦ વાગ્યે ઘરેથી નીકળ્યા પછી પરત આવ્યો નથી. ત્યારબાદ, તેમણે ભરતની શોધખોળ કરી પરંતુ તેનો કોઈ પત્તો મળ્યો ન હતો. બીજા દિવસે સવારે, તેઓ બસ દ્વારા પોતાના સાળાના ઘરે ગયા હતા અને સવારે આશરે ૮:૦૦ વાગ્યે પરત ફર્યા હતા. જ્યારે તેઓ બસ સ્ટેન્ડે પહોંચ્યા ત્યારે રામભાઈ તેમને મળ્યા હતા અને તેમને પોતાની મોટરસાયકલ પર ખોડિયાર માતાના પથ્થર પાસેના સ્થળે લઈ ગયા હતા, જ્યાં તેમણે પોતાના પુત્રનું શબ પડેલું જોયું હતું. શબ જોઈને વ્યથિત થઈ જતાં, તેઓ ઘરે આવ્યા હતા અને ત્યારબાદ પોતાના પુત્રના અંતિમ સંસ્કાર કર્યા હતા. આ સાક્ષીએ વધુમાં જણાવ્યું છે કે અગ્નિસંસ્કાર પછી ત્રીજા દિવસે હાકુભાઈ, બાવકુભાઈ, હાકુભાઈ જોશી અને અન્ય લોકો તેમના ઘરે આવ્યા હતા, અને હાકુભાઈ જોશીએ તેમને જાણ કરી હતી કે આરોપીએ તેમના પુત્રને મારી નાખ્યો છે કારણ કે તેમણે ખેતીની જમીન સંબંધિત મહેસૂલી રેકર્ડમાં આરોપીના પિતાનું નામ દાખલ કરવા માટે પોતાની સહી કરવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. ત્યારબાદ, સાંજે આશરે ૫:૦૦ વાગ્યે, તેઓ પોલીસ સ્ટેશને ગયા હતા અને ફરિયાદ નોંધાવી હતી, જે આંક ૧૮ પર રજૂ કરવામાં આવેલ છે.

તેમની ઊલટતપાસમાં, આ સાક્ષીએ જણાવ્યું હતું કે રામભાઈ, બાવકુભાઈ અને હાકુભાઈ જોશી તેમના પુત્રના અગ્નિસંસ્કારમાં હાજર રહ્યા હતા અને તેમના સમાજના ઘણા લોકો પણ હાજર રહ્યા હતા. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે વીરાભાઈ જાદવ તેમના પાડોશી છે, જોકે એક જ જ્ઞાતિના હોવા છતાં તેમની સાથે તેમનો કોઈ સંબંધ નથી. આ સાક્ષીના જણાવ્યા મુજબ, બનાવ સમયે ભરત આશરે દસ વર્ષની ઉંમરનો હતો, શાળામાં અભ્યાસ કરતો હતો અને ખેતરે તેમની સાથે જતો ન હતો.

૮.૨ આંક ૨૦ પર તપાસવામાં આવેલા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૩ – વીરાભાઈ જાદવભાઈએ જુબાની આપી છે કે તેઓ આરોપી અને ફરિયાદી બંનેથી પરિચિત છે. તેમના જણાવ્યા મુજબ, તારીખ ૨૧.૧૧.૧૯૯૬ ના રોજ સાંજે આશરે ૬:૦૦ વાગ્યે, જ્યારે તેઓ વાછડા દાદાના મંદિર તરફ જઈ રહ્યા હતા, ત્યારે તેમણે આરોપીને સાયકલ ચલાવતા જોયો હતો અને ફરિયાદી અર્જનભાઈનો પુત્ર ભરત સદર સાયકલ પર બેઠેલો હતો. બીજા દિવસે સવારે, જ્યારે તેઓ દૂધ લેવા ગયા હતા, ત્યારે તેમને જાણવા મળ્યું કે ભરત ગુમ થયેલ છે. સવારે આશરે ૦૮:૦૦ વાગ્યે, તેમણે રામભાઈ સિસોદિયાને જાણ કરી કે ગઈકાલે સાંજે તેમણે આરોપી જગદીશને ભરત સાથે સાયકલ પર જોયો હતો. તેના બદલામાં રામભાઈએ તેમને જણાવ્યું કે ભરતનું ખૂન કરવામાં આવ્યું છે અને તેનું શબ નદીના કાંઠે પડેલું છે.

તેમની ઊલટતપાસમાં, આ સાક્ષીએ સ્વીકાર્યું હતું કે ભરત ગુમ થયાની જાણ થયા પછી તેઓ રામભાઈના ઘરે ગયા ન હતા. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે તેઓ નદીકાંઠે પડેલું શબ જોવા ગયા હતા અને બીજા દિવસે ભરતના અગ્નિસંસ્કારમાં હાજરી આપી હતી, જ્યાં તેઓ આશરે દોઢ કલાક સુધી હાજર રહ્યા હતા. અગ્નિસંસ્કાર વખતે અર્જનભાઈ અને રામભાઈ સહિત અનેક લોકો હાજર હોવા છતાં, તેમણે તેમાંથી કોઈને પણ જણાવ્યું ન હતું કે તેમણે ગઈકાલે સાંજે આરોપીને ભરતની સાથે જોયો હતો. તેમણે વધુમાં સ્વીકાર્યું હતું કે અગ્નિસંસ્કાર પછી પણ તેઓ આરોપી સાથે ભરતને જોયો હોવાની જાણ કરવા માટે પોલીસ પાસે ગયા ન હતા. આ સાક્ષીએ જણાવ્યું છે કે જ્યારે આરોપી સાયકલ ચલાવતો હતો ત્યારે તેમણે આરોપીને આશરે આઠથી નવ ફૂટના અંતરેથી જોયો હતો અને તેમણે તેને પાછળથી જોયો હતો. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે તેમની ઉંમર આશરે છાસઠ વર્ષની હતી.

૮.૩ આંક ૨૧ પર તપાસવામાં આવેલા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી જ – નરેન્દ્ર ખીમજીભાઈએ જુબાની આપી છે કે તેઓ આરોપી અને ફરિયાદી બંનેથી પરિચિત છે. તેમના જણાવ્યા મુજબ, તારીખ ૨૧.૧૧.૧૯૯૬ ના રોજ સાંજે આશરે ૭:૦૦ વાગ્યે, તેઓ અને તેમના મિત્ર સંજય ગોવિંદભાઈ પટેલ ઉઘરાણીના કામે પોતાના ગામથી અવાણિયા ગામે જવા માટે મોટરસાયકલ પર નીકળ્યા હતા અને વડાળા ગામ તરફ જઈ રહ્યા હતા. કનકા માતાના મંદિર પાસે, તેમણે આરોપીને સાયકલ ચલાવતો અને

તેની પાછળ ભરત બેઠેલો જોયો હતો. આ સાક્ષીએ જણાવ્યું છે કે તેમણે આરોપીને બૂમ પાડી હતી, જેના જવાબમાં આરોપીએ માથા પર હાથ ઊંચો કર્યો હતો. ત્યારબાદ, આ સાક્ષી કેશોદ ગયા હતા અને રાત્રે આશરે ૧૦:૦૦ વાગ્યે ઘરે પરત ફર્યા હતા. બે દિવસ પછી, તેમને જાણવા મળ્યું કે ભરતનું અવસાન થયું છે.

તેમની ઊલટતપાસમાં, આ સાક્ષીએ જણાવ્યું હતું કે તેઓ રાજપૂત સમાજના છે અને તેમનું ઘર આરોપીના ઘરથી આશરે અડધો કિલોમીટરના અંતરે આવેલું છે. જોકે તેઓ ફરિયાદી અર્જનભાઈને નામથી ઓળખે છે, પરંતુ તેઓ ક્યારેય તેમના ઘરે ગયા ન હતા અને અર્જનભાઈને કેટલા પુત્રો હતા તેની તેમને જાણ ન હતી. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે ભરત તેમની પાનની દુકાને આવતો હતો. આ સાક્ષીએ સ્વીકાર્યું હતું કે તારીખ ૨૩.૧૧.૧૯૯૬ ના રોજ ભરતનું અવસાન થયાની તેમને જાણ થઈ હોવા છતાં, તેમણે આરોપીની સાથે ભરતને જોયો હોવાની કોઈને જાણ કરી ન હતી કે આ હકીકત જણાવવા માટે તેઓ પોલીસ સ્ટેશને કે અર્જનભાઈના પરિવારજનો પાસે ગયા ન હતા.

૮.૪ આંક ૨૨ પર તપાસવામાં આવેલા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૫ – રામભાઈ જીવાભાઈએ જુબાની આપી છે કે તેઓ ફરિયાદી અને આરોપી બંનેથી પરિચિત છે. તેમના જણાવ્યા મુજબ, બનાવની તારીખે સવારે આશરે ૦૯:૦૦ વાગ્યે તેઓ બજારમાં ગયા હતા જ્યાં બાવકુભાઈ સિસોદિયા

તેમને મળ્યા હતા અને તેઓ ભરતના મૃત્યુ અંગે ચર્ચા કરી રહ્યા હતા. તે સમયે, વીરાભાઈ જાદવે તેમને જણાવ્યું કે તેમણે કનકા માતાના મંદિર પાસે આરોપી જગદીશને સાચકલ પર ભરત સાથે જોયો હતો. ત્યારબાદ, તેઓ અને બાવકુભાઈ સિસોદિયા અર્જનભાઈના ઘરે ગયા, જ્યાં પરિવારના તમામ સભ્યો હાજર હતા. તેમણે આરોપીને બોલાવ્યો અને ભરત બાબતે તેની પૂછપરછ કરી. આ સાક્ષીના જણાવ્યા મુજબ, આરોપીએ તેમને પોતાની સાથે મંદિર સુધી આવવા વિનંતી કરી. ત્યાં, આરોપીએ કબૂલાત કરી કે તેણે ભરતનું ખૂન કર્યું હતું અને તેણે પોતાની દાદી રાણીબાનું પણ ખૂન કર્યું હતું. કારણ પૂછતાં આરોપીએ જણાવ્યું કે તેના દાદા તેના પિતાને પારિવારિક મિલકતમાં તેમનો નાણાકીય હિસ્સો આપતા ન હતા. ત્યારબાદ, તેઓ ત્રણેય હાકુભાઈ જોશીની દુકાને ગયા, જ્યાં આરોપીએ હાકુભાઈ જોશીની હાજરીમાં કબૂલાતનું પુનરાવર્તન કર્યું. ત્યારબાદ, બસ સ્ટેન્ડ તરફ જતી વખતે, તેઓ બકુભાઈ કામાડિયાને મળ્યા અને તેઓ બધા એક ઇન્ડિયન ચેરીના ઝાડ નીચે બેઠા, જ્યાં આરોપીએ વધુમાં પોતાના દાદા ગોવાબાપાનું ખૂન કર્યાની કબૂલાત કરી.

તેમની ઊલટપાસમાં, આ સાક્ષીએ સ્વીકાર્યું હતું કે વીરાભાઈ જાદવે તેમને જણાવ્યું હતું કે તેમણે આરોપીને ભરત સાથે જોયો હતો, તે વાત તેમણે અર્જનભાઈને જણાવી ન હતી. તેમણે વધુમાં સ્વીકાર્યું હતું કે તેમણે લક્ષ્મણભાઈને પણ આ હકીકત જણાવી ન હતી. તેમના જણાવ્યા મુજબ, તેઓ ભરતના અગ્નિસંસ્કારમાં હાજર રહ્યા ન હતા પરંતુ બીજા

દિવસે ઘરે ગયા હતા. આ સાક્ષીએ વધુમાં જણાવ્યું હતું કે આરોપીએ તેને બચાવી લેવા માટે વિનંતી કરી હતી અને તેથી, તેઓ તેને હાકુભાઈ જોશી પાસે લઈ ગયા હતા. જોકે, તેમણે સ્વીકાર્યું હતું કે તેમણે આરોપીને કોઈ સલાહ આપી ન હતી. તેમણે વધુમાં સ્વીકાર્યું હતું કે આરોપીએ કથિત રીતે તેમની સમક્ષ કબૂલાત કરી હોવા છતાં, તેઓ પોલીસ સ્ટેશને ગયા ન હતા પરંતુ તેના બદલે અર્જનભાઈના ઘરે ગયા હતા. આ સાક્ષીએ એ પણ સ્વીકાર્યું હતું કે આરોપીએ બધાની હાજરીમાં આ કબૂલાત કરી ન હતી. તેમણે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે આરોપી સાથે તેમનો કોઈ પણ પ્રકારનો સંબંધ ન હતો અને બનાવ પહેલાં ક્યારેય તેની સાથે વાતચીત કરી ન હતી. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે આરોપીના પિતાને કેટલા પુત્રો હતા તેની તેમને જાણ ન હતી. તેમના જણાવ્યા મુજબ, આરોપી કોની સમાજનો છે, જ્યારે તેઓ દરબાર સમાજના છે.

૮.૫ આંક ૨૩ પર તપાસવામાં આવેલા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૬ – બાવધુભાઈ જીવાભાઈ કામાડિયાએ જુબાની આપી છે કે તારીખ ૨૩.૧૧.૧૯૯૬ ના રોજ, જ્યારે તેઓ પોતાની દુકાને હતા અને એસ.ટી. બસ સ્ટેન્ડ તરફ જઈ રહ્યા હતા, ત્યારે તેઓ હાકુભાઈ જોશી, રામભાઈ સિસોદિયા, બાબુભાઈ સિસોદિયા અને આરોપીને મળ્યા હતા. હાકુભાઈ જોશીએ તેમને પોતાની સાથે જોડાવા બોલાવ્યા અને ત્યારબાદ તેઓ બધા બસ સ્ટેન્ડ તરફ આગળ વધ્યા અને એક ઇન્ડિયન ચેરીના ઝાડ નીચે બેઠા. આ સાક્ષીના જણાવ્યા મુજબ, હાકુભાઈ જોશીએ આરોપીની પૂછપરછ કરી, જેના પર

આરોપીએ કબૂલાત કરી કે તેણે ભરતના માથામાં પથ્થર મારીને તેનું ખૂન કર્યું હતું. ગુનો કરવા પાછળનું કારણ પૂછતાં, આરોપીએ જણાવ્યું કે મૃતક ભરતના પિતા અર્જુનભાઈએ ખેતીની જમીન બાબતે આરોપીના પિતાનું નામ દાખલ કરવા માટે પોતાની સંમતિ આપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. આ સાક્ષીએ વધુમાં જણાવ્યું છે કે આરોપીએ તેમની સમક્ષ એવી પણ કબૂલાત કરી હતી કે તેણે પોતાની દાદી રાણીબા તેમજ પોતાના દાદા ગોવાબાપાનું પણ ખૂન કર્યું હતું.

તેમની ઊલટતપાસમાં, આ સાક્ષીએ સ્વીકાર્યું હતું કે આરોપી સાથે તેમનો કોઈ પણ પ્રકારનો સંબંધ ન હતો. તેમણે વધુમાં સ્વીકાર્યું હતું કે આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલી કથિત કબૂલાત છતાં, તેમણે પોલીસને તાત્કાલિક જાણ કરવી કે પોલીસ સ્ટેશને જવું જરૂરી માન્યું ન હતું.

૮.૬ આંક ૨૪ પર તપાસવામાં આવેલા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૭ – વ્રજલાલ ઉર્ફે હાકુભાઈ પરમાનંદભાઈ જોશીએ જુબાની આપી છે કે જ્યારે તેઓ પોતાની દુકાને હાજર હતા, ત્યારે બાવકુભાઈ સિસોદિયા અને રામભાઈ જીવાભાઈ આરોપીને તેમની દુકાને લાવ્યા હતા અને આરોપી જે કહેવા માંગે છે તે સાંભળવા માટે તેમને વિનંતી કરી હતી. આ સાક્ષીના જણાવ્યા મુજબ, આરોપીએ તેમની સમક્ષ કબૂલાત કરી હતી કે તેણે ભરતનું ખૂન કર્યું હતું. જ્યારે આ સાક્ષીએ પૂછપરછ કરી કે તેણે આ ગુનો કેમ કર્યો, ત્યારે આરોપીએ તેમને બહાર આવવા વિનંતી કરી. ત્યારબાદ, તેઓ

ઈન્ડિયન ચેરીના ઝાડ તરફ આગળ વધ્યા અને રસ્તામાં બાવકુભાઈ કામાડિયા મળ્યા, જેઓ પણ તેમની સાથે જોડાયા. જ્યારે તેઓ ઈન્ડિયન ચેરીના ઝાડ નીચે બેઠા હતા, ત્યારે આરોપીએ વધુમાં કબૂલાત કરી કે તેણે રાણીબા અને ગોવાબાપાનું ખૂન કર્યું હતું. આરોપીએ એવું પણ જણાવ્યું કે તેણે પહેલા ભરતનું ગળું દબાવ્યું હતું, ત્યારબાદ તેના માથા પર પથ્થર માર્યો હતો અને ત્યારબાદ ખોડિયાર માતાના પથ્થર પાસે રેતીમાં શબ ફેંકી દીધું હતું. આ સાક્ષીના જણાવ્યા મુજબ, આરોપીએ વધુમાં જણાવ્યું કે ખેતીની જમીનની તબદીલી માટે સંમતિ આપવામાં આવી ન હોવાથી, તેણે આ ગુનો કર્યો હતો.

તેમની ઊલટતપાસમાં, આ સાક્ષીએ જણાવ્યું હતું કે બાવકુભાઈ સાથે તેમનો કોઈ પણ પ્રકારનો સંબંધ ન હતો અને તેઓ તેમને માત્ર એક જ ગામના વતની તરીકે ઓળખતા હતા. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું હતું કે રામભાઈ કે બાવકુભાઈ સાથે તેમનો કોઈ સંબંધ ન હતો અને ગામમાં બીજી ઘણી દુકાનો હતી. આ સાક્ષીએ સ્વીકાર્યું હતું કે આરોપી ક્યારેય તેમની દુકાને આવતો ન હતો અને આરોપી સાથે તેમનો કોઈ સંબંધ ન હતો કે તેમણે ક્યારેય તેને કોઈ મદદ કરી ન હતી. તેઓ આરોપીને માત્ર એટલા માટે ઓળખતા હતા કારણ કે તેઓ એક જ ગામના હતા. આ સાક્ષીના જણાવ્યા મુજબ, આરોપી અને રામભાઈ તેમની દુકાને આશરે વીસ મિનિટ સુધી રહ્યા હતા. તેમણે વધુમાં સ્વીકાર્યું હતું કે આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલી કથિત કબૂલાત છતાં, તેઓ તેને પોલીસ સ્ટેશને લઈ

ગયા ન હતા પરંતુ પહેલા મૃતકના પરિવારજનોને જાણ કરવાનું યોગ્ય માન્યું હતું. ત્યારબાદ, તેઓ ઈન્ડિયન ચેરીના ઝાડ પાસેથી અર્જનભાઈના ઘરે ગયા હતા. જોકે, આ સાક્ષી અર્જનભાઈ સાથે પોલીસ સ્ટેશને ગયા ન હતા અને ત્યારબાદ પોતાના ઘરે પરત ફર્યા હતા.

૮.૭ આંક ૨૫ પર તપાસવામાં આવેલા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૮ – ભાણભાઈ કરણભાઈ આરોપીની હોવાનું કહેવાતી સાયકલના રિકવરી પંચનામાના પંચ સાક્ષી છે, જે આંક ૨૬ પર રજૂ કરવામાં આવેલ છે. આ સાક્ષીના જણાવ્યા મુજબ, પંચનામામાં દર્શાવ્યા પ્રમાણે, રાણીબેન ગોવાભાઈના ઘરની પાછળ આવેલી શેરીમાંથી સાયકલ મળી આવી હતી, જ્યાં તેને એક ઝાડ પાછળ છુપાવી દેવામાં આવી હતી. આ સાક્ષીએ જણાવ્યું છે કે જ્યાં સાયકલ છુપાવવામાં આવી હતી તે સ્થળ આરોપી દ્વારા બતાવવામાં આવ્યું હતું અને ત્યારબાદ પંચ સાક્ષીઓની હાજરીમાં તપાસ કરનાર અમલદાર દ્વારા સાયકલ જપ્ત કરવામાં આવી હતી.

૮.૮ આંક ૨૭ પર તપાસવામાં આવેલા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૯ – લીલાધર માધવજી તે સમયે માળિયા હાટીના પોલીસ સ્ટેશનમાં હેડ કોન્સ્ટેબલ તરીકે ફરજ બજાવતા હતા. તેમણે જુબાની આપી છે કે તેમણે અકસ્માતે મોત નં. ૧૭/૧૯૯૬ ની તપાસ કરી હતી જે ભરત અર્જનભાઈના મૃત્યુ અંગે હતી. તપાસ દરમિયાન, તેમણે જરૂરી પંચનામા તૈયાર કર્યા હતા અને ત્યારબાદ માળિયા હાટીના ખાતે મેડિકલ ઓફિસર સમક્ષ શબને

પોસ્ટમોર્ટમ માટે મોકલ્યું હતું. તેમણે વધુમાં જણાવ્યું છે કે તેમણે ગુનાની જગ્યાનું પંચનામું કર્યું હતું, સંબંધિત સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધ્યા હતા અને ત્યારબાદ, તારીખ ૨૩.૧૧.૧૯૯૬ ના રોજ, પોલીસ સબ-ઇન્સ્પેક્ટર કાલેખાન આલમખાન કુરેશીને તપાસ સોંપી હતી.

૮.૯ આંક ૩૩ પર તપાસવામાં આવેલા ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૦ – કાલેખાન આલમખાન કુરેશી તપાસ કરનાર અમલદાર છે. તેમણે જુબાની આપી છે કે તારીખ ૨૩.૧૧.૧૯૯૬ ના રોજ ફરિયાદી પોલીસ સ્ટેશને આવ્યા હતા અને ફરિયાદ નોંધાવી હતી, જે તેમણે નોંધી લીધી હતી. ગુનો નોંધ્યા પછી, તેમણે કેસની તપાસ સંભાળી હતી. તપાસ દરમિયાન, તેમણે મૃતકના શબ પરથી મળી આવેલા કપડાં જમ્મ કર્યા હતા અને પંચ સાક્ષીઓની હાજરીમાં આરોપીના કહેવાથી સાચકલ પણ જમ્મ કરી હતી. આ સાક્ષીએ વધુમાં જણાવ્યું છે કે તપાસ પૂર્ણ થયા પછી, તેમણે હકૂમત ધરાવતી કોર્ટ સમક્ષ ચાર્જશીટ દાખલ કરી હતી.

તેમની ઊલટતપાસમાં, આ સાક્ષીએ સ્વીકાર્યું હતું કે તેમણે હેડ કોન્સ્ટેબલ લીલાધર માધવજી પાસેથી અકસ્માતે મોત નં. ૧૭/૧૯૯૬ ની તપાસ સંભાળી હતી.

૯. ફરિયાદપક્ષનો કેસ મુખ્યત્વે છેલ્લે એકસાથે જોવામાં આવ્યા હોવાની થીયરી અને આરોપીની ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત પર આધારિત છે. “છેલ્લે એકસાથે જોવામાં આવ્યા” ની થીયરી સંબંધિત, **રામબ્રક્ષ @ જાલીમ વિ.**

છત્તીસગઢ રાજ્ય ના કેસમાં એ.આઈ.આર. ૨૦૧૬ એસ.સી. ૨૩૮૧ માં નોંધાયેલા ચુકાદામાં પેરા ૧૦ અને ૧૧ માં સર્વોચ્ચ અદાલતે કરેલા અવલોકનો ટાંકવા યોગ્ય રહેશે જે નીચે મુજબ છે:

૧૦. કાયદાનો સુસ્થાપિત નિયમ છે કે આરોપી મૃતક સાથે છેલ્લે જોવા મળ્યો હતો માત્ર તેટલા જ આધાર પર આરોપી સામે દોષિત ઠરાવી શકાય નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, માત્ર છેલ્લે એકસાથે જોવામાં આવ્યા હોવાના એકમાત્ર સંજોગ પર દોષિત ઠરાવી શકાય નહીં. સામાન્ય રીતે, છેલ્લે સાથે જોવાની થીયરી ત્યારે અમલમાં આવે છે જ્યારે આરોપી અને મૃતક છેલ્લે જીવિત જોવા મળ્યા તે સમય અને જ્યારે મૃતક મૃત હાલતમાં મળી આવ્યો તે સમય વચ્ચેનો સમયગાળો એટલો ઓછો હોય કે આરોપી સિવાયની કોઈપણ અન્ય વ્યક્તિ દ્વારા ગુનો આચરવાની શક્યતા અસંભવ બની જાય. દોષિત ઠરાવવા માટે, છેલ્લે એકસાથે જોવામાં આવ્યા હોવું તે પોતે પૂરતું નથી અને આરોપીનો ગુનો સાબિત કરવા માટે ફરિયાદપક્ષે સંજોગોની કડી પૂર્ણ કરવી પડે છે.

૧૧. આવી જ હકીકતવાળી પરિસ્થિતિમાં આ કોર્ટે કૃષ્ણાન વિ. તમિલનાડુ રાજ્ય [(૨૦૧૪) ૧૨ એસ.સી.સી. ૨૭૯] ના કેસમાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“૨૧. માત્ર મૃતક સાથે છેલ્લે એકસાથે જોવામાં આવ્યા હોવાના સંજોગ પર દોષિત ઠરાવી શકાય નહીં. અર્જુન મારિક વિ. બિહાર રાજ્ય [૧૯૯૪ સપ્લી. (૨) એસ.સી.સી. ૩૭૨] માં: “૩૧. આમ એવો પુરાવો કે અપીલકર્તા તારીખ ૧૯-૭-૧૯૮૫ ની સાંજે સીતારામ પાસે ગયો હતો અને મૃતક સીતારામના ઘરે રાત્રે રોકાયો હતો તે ખૂબ જ અસ્થિર અને અનિર્ણયિક છે. જો તે સ્વીકારવામાં આવે કે તેઓ ત્યાં હતા, તો પણ તે વધુમાં વધુ અપીલકર્તાઓ મૃતક સાથે છેલ્લે એકસાથે જોવા મળ્યા હોવાનો પુરાવો બની શકે. પરંતુ કાયદાનો સ્થાપિત નિયમ છે કે છેલ્લે સાથે જોવાનો એકમાત્ર સંજોગ એવા તારણ પર પહોંચવા માટે સંજોગોની કડી પૂર્ણ કરશે નહીં કે તે માત્ર આરોપીના દોષની પૂર્વધારણા સાથે જ સુસંગત છે અને તેથી, માત્ર તે આધારે કોઈ દોષસિદ્ધિ થઈ શકે નહીં.”

૨૨. આ કોર્ટે બોધરાજ વિ. જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્ય [(૨૦૦૨) ૮ એસ.સી.સી. ૪૫] માં ઠરાવ્યું હતું કે:

“૩૧. છેલ્લે સાથે જોવાની થીયરી ત્યારે અમલમાં આવે છે જ્યારે આરોપી અને મૃતક છેલ્લે જીવિત જોવા મળ્યા તે સમય અને જ્યારે મૃતક મૃત મળી આવે તે સમય વચ્ચેનો સમયગાળો એટલો ઓછો હોય કે આરોપી સિવાયની કોઈપણ અન્ય વ્યક્તિ ગુનાની કર્તા હોવાની શક્યતા અસંભવ બની જાય.”

જે કેસોમાં આરોપી અને મૃતક છેલ્લે એકસાથે જોવા મળ્યા હતા તેવા નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે અન્ય કોઈ સકારાત્મક પુરાવો ન હોય તેવા કેસોમાં દોષના તારણ પર આવવું જોખમી બનશે.

૨૩. એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં છ દિવસનો અસ્પષ્ટ વિલંબ થયેલ છે. ફરિયાદપક્ષની કહાણી મુજબ મૃતક મણિકંદન છેલ્લે તારીખ ૪-૪-૨૦૦૪ ના રોજ વડકુમેલુર ગામે મરિયમ્મન મંદિર ખાતે પંગુની ઉથિરમ ઉત્સવ દરમિયાન જોવા મળ્યો હતો. મૃતકનું શબ સાત દિવસથી વધુ સમય પછી અગ્નિશામક સેવાના કર્મચારીઓ દ્વારા બોરવેલમાંથી બહાર કાઢવામાં આવ્યું હતું. રેકર્ડ પર એવો કોઈ અન્ય સકારાત્મક પુરાવો નથી જે દર્શાવે કે મૃતક આરોપી સાથે છેલ્લે જોવા મળ્યો હતો અને સાત દિવસના વચગાળાના સમયગાળામાં મૃતકના સંપર્કમાં કોઈ ન હતું.

૨૪. જસવંત ગીર વિ. પંજાબ રાજ્ય [(૨૦૦૫) ૧૨ એસ.સી.સી. ૪૩૮] માં, આ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે સાંજોગિક પુરાવાની કડીમાં અન્ય કોઈ કડીઓના અભાવે, આ સંબંધમાં ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીના કથન પર વિશ્વાસ કરવામાં આવે તો પણ, માત્ર “છેલ્લે એકસાથે જોવામાં આવ્યા” ના આધારે અપીલકર્તાને દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં.

૯.૧ ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત સંબંધિત, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે પવન કુમાર ચૌરસિયા વિ. બિહાર રાજ્ય ના કેસમાં એ.આઈ.આર. ૨૦૨૩ એસ.સી. ૧૪૬૪ માં નોંધાયેલા ચુકાદામાં પેરા ૫ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે જે અહીં પુનઃ રજૂ કરવામાં આવે છે:

૫. જ્યાં સુધી ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાતનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી કાયદો સુસ્થાપિત છે. સામાન્ય રીતે, તે એક નબળા પ્રકારનો પુરાવો છે. જોકે, ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાતના આધારે દોષસિદ્ધિ ટકાવી શકાય છે, શરતે કે સદર કબૂલાત સ્વેચ્છિક અને સાચી સાબિત થાય. તે કોઈપણ પ્રલોભનથી મુક્ત હોવી જોઈએ. આવી કબૂલાતનું પુરાવાકીય મૂલ્ય તે વ્યક્તિ પર પણ આધાર રાખે છે જેને તે કરવામાં આવી હોય. માનવીય વર્તનના સ્વાભાવિક ક્રમ મુજબ, સામાન્ય રીતે, કોઈપણ વ્યક્તિ પોતાના દ્વારા આચરવામાં આવેલા ગુના અંગે માત્ર એવી જ વ્યક્તિ સમક્ષ વિશ્વાસ વ્યક્ત કરશે જેના પર તેને પૂર્ણ વિશ્વાસ હોય. સામાન્ય રીતે, કોઈ વ્યક્તિ એવી વ્યક્તિ સમક્ષ કબૂલાત કરશે નહીં જે તેના માટે તદ્દન અજાણી હોય. તદુપરાંત, અદાલતે જે સંજોગોમાં કબૂલાત કરવામાં આવી છે તેને ધ્યાનમાં રાખીને તેની વિશ્વસનીયતાથી સંતુષ્ટ થવું પડે છે. સામાન્ય નિયમ તરીકે, સમર્થનની જરૂર હોતી નથી. જોકે, જો કોઈ ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાતને રેકર્ડ પરના અન્ય પુરાવા દ્વારા સમર્થન મળે, તો તે વધુ વિશ્વસનીયતા પ્રાપ્ત કરે છે.

૯.૨ માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે સહદેવન અને અન્ય વિ. તમિલનાડુ રાજ્ય ના કેસમાં એ.આઈ.આર. ૨૦૧૨ એસ.સી. ૨૪૩૫ માં નોંધાયેલા ચુકાદામાં પેરા ૧૪ થી ૨૨ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે જે અહીં પુનઃ રજૂ કરવામાં આવે છે:

૧૪. બલવિન્દર સિંહ વિ. પંજાબ રાજ્ય [(૧૯૯૫ સપ્લી. (૪) એસ.સી.સી. ૨૫૯] માં, આ કોર્ટે સિદ્ધાંત જણાવ્યો હતો કે ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત, તેના પોતાના સ્વરૂપથી જ એક નબળા પ્રકારનો પુરાવો છે અને તેની ખૂબ કાળજી અને સાવધાનીપૂર્વક મૂલવણી કરવી જરૂરી છે. જ્યાં ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત શંકાસ્પદ સંજોગોથી ઘેરાયેલી હોય, ત્યાં તેની વિશ્વસનીયતા શંકાસ્પદ બને છે અને તે પોતાનું મહત્વ ગુમાવે છે.

૧૫. પક્કીરીસામી વિ. તમિલનાડુ રાજ્ય [(૧૯૯૭) ૮ એસ.સી.સી. ૧૫૮] માં, કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે એ સુસ્થાપિત છે કે તે સાવચેતીનો નિયમ છે જ્યાં આવી ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત પર કોઈ આધાર રાખતાં પહેલાં અદાલત સામાન્ય રીતે સ્વતંત્ર વિશ્વસનીય સમર્થન શોધશે.

૧૬. ફરીથી કવિતા વિ. તમિલનાડુ રાજ્ય [(૧૯૯૮) ૬ એસ.સી.સી. ૧૦૮] માં, કોર્ટે સિદ્ધાંત આપ્યો હતો કે તેમાં કોઈ શંકા નથી કે ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાતના આધારે દોષસિદ્ધિ થઈ શકે છે,

પરંતુ એ સુસ્થાપિત છે કે વસ્તુસ્થિતિના સ્વરૂપ મુજબ, તે એક નબળા પ્રકારનો પુરાવો છે. તેને કોઈપણ અન્ય હકીકતની જેમ જ સાબિત કરવો પડે છે અને તેનું મૂલ્ય તે સાક્ષીઓની સત્યનિષ્ઠા પર આધારિત છે જેમને તે કરવામાં આવી હોય.

૧૭. ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાતની ગ્રાહ્યતા અને પુરાવાકીય મૂલ્યને નિયંત્રિત કરતા સિદ્ધાંતોના પરિમાણો સમજાવતી વખતે, આ કોર્ટે રાજસ્થાન રાજ્ય વિ. રાજા રામ [(૨૦૦૩) ૮ એસ.સી.સી. ૧૮૦] ના કેસમાં એ સિદ્ધાંત જણાવ્યો હતો કે જો ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત સ્પેરિછક અને સાચી હોય અને માનસિક રીતે સ્વસ્થ સ્થિતિમાં કરવામાં આવી હોય, તો અદાલત તેના પર આધાર રાખી શકે છે. કબૂલાતને અન્ય કોઈપણ હકીકતની જેમ જ સાબિત કરવી પડશે. કબૂલાત અંગેના પુરાવાનું મૂલ્ય, કોઈપણ અન્ય પુરાવાની જેમ, તે સાક્ષીની સત્યનિષ્ઠા પર આધાર રાખે છે જેને તે કરવામાં આવી હોય. કોર્ટે વધુમાં એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે આવી કબૂલાત પર આધાર રાખી શકાય છે અને તેના આધારે દોષસિદ્ધિ થઈ શકે છે જો કબૂલાત અંગેનો પુરાવો એવા સાક્ષીઓના મુખેથી આવે જેઓ પક્ષપાત વિનાના જણાય, આરોપીના દૂરના પણ વિરોધી ન હોય અને જેમના સંબંધમાં એવું કંઈ બહાર આવ્યું ન હોય જે એવું દર્શાવે કે તેમની પાસે આરોપી પર અસત્ય કથન લાદવાનો કોઈ હેતુ હોઈ શકે.

૧૮. આલોક નાથ દત્તા વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય [(૨૦૦૭) ૧૨ એસ.સી.સી. ૨૩૦] ના કેસમાં, અન્ય સમર્થનકારી સામગ્રીના અભાવે નીચલી અદાલતો દ્વારા ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત પર આધાર રાખવાને અયોગ્ય ઠેરવતાં કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું:

“૮૭. સામાન્ય રીતે કબૂલાત પુરાવામાં ગ્રાહ્ય છે. તે એક સુસંગત હકીકત છે. તેના પર કાર્યવાહી થઈ શકે છે. સર્વોચ્ચ ન્યાયતંત્ર દ્વારા સમયાંતરે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલા કાયદાને આધીન અને અમુક ચોક્કસ સંજોગોમાં કબૂલાત દોષસિદ્ધિનો આધાર બની શકે છે. જોકે, એ સુવિદિત છે કે સદર હેતુ માટે અદાલતે નીચેની બાબતો અંગે પોતાની જાતને સંતુષ્ટ કરવી પડશે: (૧) કબૂલાતની સ્વેચ્છિકતા; (૨) કબૂલાતની સત્યતા; (૩) સમર્થન.

XXX XXX XXX

૮૮. એક વિગતવાર કબૂલાત જે અન્યથા આરોપીના વિશેષ જ્ઞાનમાં હોય તે પોતે જ એવી ધારણા બાંધવા માટે પૂરતી ન હોઈ શકે કે કબૂલાત સાચી છે. કબૂલાતના મુખ્ય લક્ષણોની ચકાસણી કરવી જરૂરી છે. જો તેમ કરવામાં ન આવે, તો માત્ર તેના એકમાત્ર આધારે કોઈ દોષસિદ્ધિ થઈ શકે નહીં.”

૧૯. ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાતની ગ્રાહ્યતા સ્વીકારતાં, સંસાર ચંદ વિ. રાજસ્થાન રાજ્ય [(૨૦૧૦) ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૦૪] ના કેસમાં કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે :-

“૨૯. એવો કોઈ સંપૂર્ણ નિયમ નથી કે ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત ક્યારેય દોષસિદ્ધિનો આધાર બની શકે નહીં, જોકે સામાન્ય રીતે ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાતને અન્ય કોઈ સામગ્રી દ્વારા સમર્થન મળવું જોઈએ. [જુઓ થિમ્મા અને થિમ્મા રાજુ વિ. મૈસૂર રાજ્ય, મુલક રાજ વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, શિવકુમાર વિ. રાજ્ય (એસ.સી.સી. પેરા ૪૦ અને ૪૧ : એ.આઈ.આર. પેરા ૪૧ અને ૪૨), શિવ કરમ પચાસ્વામી તિવારી વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને મોહમ્મદ આઝાદ વિ. પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય].

૩૦. હાલના કેસમાં, બલવાન દ્વારા કરવામાં આવેલી ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાતનો વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટ અને સ્પેશિયલ જજના ચુકાદાઓમાં ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, અને તેને રેકર્ડ પરની અન્ય સામગ્રી દ્વારા સમર્થન મળેલ છે. અમે સંતુષ્ટ છીએ કે આ કબૂલાત સ્પેરિછક હતી અને એવિડન્સ એક્ટ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૨૪ દ્વારા ધ્યાને લીધા મુજબ પ્રલોભન, ધમકી કે વચનનું પરિણામ ન હતી.”

૨૦. આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલી ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત પરથી ફરી જવાની પરિસ્થિતિ અંગે વિચારણા કરતાં, રમેશભાઈ

ચંદુભાઈ રાઠોડ વિ. ગુજરાત રાજ્ય [(૨૦૦૯) ૫ એસ.સી.સી.
૭૪૦] ના કેસમાં કોર્ટે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું :

“તેથી એવું જણાય છે કે અપીલકર્તા પોતાની કબૂલાત પરથી ફરી ગયો છે. જ્યારે કોઈ આરોપી દ્વારા ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત પરથી ફરી જવામાં આવે, ત્યારે એવો કોઈ અપરિવર્તનશીલ નિયમ નથી કે અદાલતે અચૂકપણે તે ફરી જવાને સ્વીકારી જ લેવું જોઈએ. પરંતુ તે જ સમયે અદાલત માટે ફરી ગયેલી કબૂલાત પર આધાર રાખવો અસુરક્ષિત છે, સિવાય કે, અદાલત સમગ્ર પુરાવાની વિચારણા કરીને એવા ચોક્કસ નિષ્કર્ષ પર આવે કે ફરી ગયેલી કબૂલાત સાચી છે.”

૨૧. ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત સાચી અને સ્વેચ્છિક રીતે તેમજ માનસિક રીતે સ્વસ્થ સ્થિતિમાં કરવામાં આવી હોવાનું સ્થાપિત થવું જોઈએ. સાક્ષીઓના શબ્દો સ્પષ્ટ, અસંદિગ્ધ હોવા જોઈએ અને સ્પષ્ટપણે દર્શાવતા હોવા જોઈએ કે આરોપી ગુનાનો કર્તા છે. જો ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત વિશ્વસનીયતાની કસોટીમાં પાર ઊતરે, તો તેને સ્વીકારી શકાય છે અને તે દોષસિદ્ધિનો આધાર બની શકે છે. ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત વિશ્વાસ પ્રેરિત કરનારી હોવી જોઈએ અને અદાલતે શોધવું જોઈએ કે શું તેને સમર્થન આપવા માટે રેકર્ડ પર અન્ય કોઈ પ્રતીતિકર સંજોગો છે. [સંદર્ભ: એસકે. યુસુફ વિ. પશ્ચિમ બંગાળ

રાજ્ય [(૨૦૧૧) ૧૧ એસ.સી.સી. ૭૫૪] અને પંચો વિ. હરિયાણા
રાજ્ય [(૨૦૧૧) ૧૦ એસ.સી.સી. ૧૬૫]].

૨૨. આ કોર્ટના ઉપર દર્શાવેલા ચુકાદાઓના યોગ્ય વિશ્લેષણ
પરથી, એવા સિદ્ધાંતો જણાવવા યોગ્ય રહેશે જે ઇતર-ન્યાયિક
કબૂલાતને આરોપીની દોષસિદ્ધિનો આધાર બનવા સક્ષમ એવો ગ્રાહ્ય
પુરાવો બનાવશે. આ સિદ્ધાંતો ન્યાયિક મનને એવા કેસોની સત્યતા
તપાસતી વખતે માર્ગદર્શન આપશે જ્યાં ફરિયાદપક્ષ આરોપી દ્વારા
કરવામાં આવેલી હોવાનું કહેવાતી ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત પર ભારે
આધાર રાખે છે.

સિદ્ધાંતો

(૧) ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત પોતે એક નબળો પુરાવો છે.
અદાલતે તેની વધુ કાળજી અને સાવધાની સાથે તપાસ કરવી પડશે.

(૨) તે સ્પેચિયલ રીતે થયેલી હોવી જોઈએ અને સાચી હોવી
જોઈએ.

(૩) તે વિશ્વાસ પ્રેરિત કરનારી હોવી જોઈએ.

(૪) જો ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાતને પ્રતીતિકર સંજોગોની કડી
દ્વારા ટેકો મળે અને ફરિયાદપક્ષના અન્ય પુરાવા દ્વારા વધુ સમર્થન
મળે, તો તે વધુ વિશ્વસનીયતા અને પુરાવાકીય મૂલ્ય પ્રાપ્ત કરે છે.

(પ) ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત દોષસિદ્ધિનો આધાર બનવા માટે, તે કોઈપણ મહત્વપૂર્ણ વિસંગતતાઓ અને અંતર્ગત અસંભવિતતાઓથી પીડાતી ન હોવી જોઈએ.

(ડ) આપું નિવેદન અનિવાર્યપણે અન્ય કોઈપણ હકીકતની જેમ અને કાયદા અનુસાર સાબિત કરવું પડશે.

૯.૩ માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે રાજસ્થાન રાજ્ય વિ. રાજારામ ના કેસમાં ૨૦૦૩ લોસુટ (એસ.સી.) ૭૪૬ માં નોંધાયેલા ચુકાદામાં પેરા ૧૮ અને ૧૯ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:

૧૮. કબૂલાતોને બે વર્ગોમાં વિભાજિત કરી શકાય છે, એટલે કે ન્યાયિક અને ઇતર-ન્યાયિક. ન્યાયિક કબૂલાતો એવી છે જે ન્યાયિક કાર્યવાહી દરમિયાન મેજિસ્ટ્રેટ અથવા કોર્ટ સમક્ષ કરવામાં આવે છે. ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાતો એવી છે જે પક્ષકાર દ્વારા મેજિસ્ટ્રેટ અથવા કોર્ટ સિવાય અન્ય સ્થળે કરવામાં આવે છે. ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાતો સામાન્ય રીતે એવી હોય છે જે કોઈ પક્ષકાર દ્વારા કોઈ ખાનગી વ્યક્તિ સમક્ષ અથવા તેની રૂબરૂ કરવામાં આવે છે જેમાં ન્યાયિક અધિકારી પણ તેમની અંગત ક્ષમતામાં સમાવિષ્ટ થાય છે. તેમાં એવા મેજિસ્ટ્રેટનો પણ સમાવેશ થાય છે જેમને કોડની કલમ ૧૬૪ હેઠળ કબૂલાત નોંધવા માટે ખાસ અધિકૃત કરવામાં આવ્યા નથી અથવા એવા મેજિસ્ટ્રેટ જેમને આવી સત્તા આપવામાં આવી છે પરંતુ તેઓ

એવા તબક્કે કબૂલાત મેળવે છે જ્યારે કલમ ૧૬૪ લાગુ પડતી નથી. જ્યાં સુધી ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાતોનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી બે પ્રશ્નો ઉપસ્થિત થાય છે: (૧) શું તે સ્વેચ્છિક રીતે કરવામાં આવી હતી? અને (૨) શું તે સાચી છે? કલમમાં નિર્ધારિત કર્યા મુજબ, આરોપી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી કબૂલાત ફોજદારી કાર્યવાહીમાં અસંગત બને છે, જો કબૂલાત કરવાનું કોર્ટને એવું જણાય કે તે કોઈપણ પ્રલોભન, ધમકી કે વચન દ્વારા કરાવવામાં આવ્યું હતું, (૧) જે આરોપી વ્યક્તિ સામેના આરોપના સંદર્ભમાં હોય, (૨) સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ તરફથી ઉદ્ભવ્યું હોય, અને (૩) અદાલતના મતે આરોપી વ્યક્તિને એવું માનવા માટે વ્યાજબી આધાર આપવા માટે પૂરતું હોય કે તે કરવાથી તેને કોઈ લાભ મળશે અથવા તેની સામેની કાર્યવાહીના સંદર્ભમાં કોઈ લૌકિક પ્રકારના અનિષ્ટથી બચી શકાશે. આથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે જો કબૂલાત આરોપી દ્વારા માનસિક રીતે સ્વસ્થ સ્થિતિમાં કરવામાં આવી હોય, અને જો તે સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ તરફથી ઉદ્ભવેલી અને તેની સામેના આરોપના સંદર્ભમાં હોય તેવી કોઈપણ પ્રલોભન, ધમકી કે વચન દ્વારા કરાવવામાં ન આવી હોય, તો તે સ્વેચ્છિક ગણાશે. તે અસ્વેચ્છિક ગણાશે નહીં, જો પ્રલોભન, (એ) આરોપી વ્યક્તિ સામેના આરોપના સંદર્ભમાં ન હોય, અથવા (બી) તે સત્તા ધરાવતી વ્યક્તિ તરફથી ઉદ્ભવ્યું ન હોય; અથવા (સી) અદાલતના મતે આરોપી વ્યક્તિને એવું માનવા માટે વ્યાજબી

આધાર આપવા માટે પૂરતું ન હોય કે તે કરવાથી તેને કોઈ લાભ મળશે અથવા તેની સામેની કાર્યવાહીના સંદર્ભમાં કોઈ લૌકિક પ્રકારના અનિષ્ટથી બચી શકાશે. કબૂલાત સ્વેચ્છિક હતી કે નહીં તેનો આધાર દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગો પર રહેશે, જે કલમ ૨૪ ના પ્રકાશમાં મૂલવવામાં આવશે. કાયદો સ્પષ્ટ છે કે જ્યાં સુધી અદાલત સંતુષ્ટ ન થાય કે કબૂલાત સ્વેચ્છિક હતી ત્યાં સુધી તેનો ઉપયોગ આરોપી વ્યક્તિ સામે થઈ શકતો નથી અને તે તબક્કે તે સારી છે કે ખોટી તે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી. જો કબૂલાત કરવા સાથે સંકળાયેલી હકીકતો અને સંજોગો કબૂલાતની સત્યતા કે સ્વેચ્છિકતા પર શંકા ઉપજાવે તેવા જણાય, તો અદાલત કબૂલાત પુરાવામાં ગ્રાહ્ય હોવા છતાં તેના પર કાર્યવાહી કરવાનો ઈનકાર કરી શકે છે. એક મહત્વનો પ્રશ્ન, જેના સંબંધમાં અદાલતે સંતુષ્ટ થવું પડે છે તે એ છે કે, જ્યારે આરોપીએ કબૂલાત કરી, ત્યારે શું તે સ્વતંત્ર વ્યક્તિ હતો કે તેની હિલચાલ પર પોલીસ દ્વારા અથવા આવી કબૂલાત મેળવવાના હેતુથી તેમના દ્વારા રોકવામાં આવેલી કોઈ અન્ય એજન્સી દ્વારા નિયંત્રણ રાખવામાં આવ્યું હતું. કબૂલાત સ્વેચ્છિક છે કે નહીં તે પ્રશ્ન હંમેશા હકીકતનો પ્રશ્ન છે. વિચાર કરવા માટે આપવામાં આવેલ સમય, આરોપીને ધમકી, પ્રલોભન કે વચનની લાગણી થવાનો અવકાશ સહિતના તમામ પરિબળો અને કેસના તમામ સંજોગોને ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ, તે પહેલાં કે અદાલત એ બાબતે સંતુષ્ટ થાય કે તેના મતે

પ્રલોભન, ધમકી કે વચન દ્વારા પેદા થયેલી છાપ, જો કોઈ હોય તો, સંપૂર્ણપણે દૂર થઈ ગઈ છે. મુક્ત અને સ્વેચ્છિક કબૂલાત સર્વોચ્ચ વિશ્વસનીયતાને પાત્ર છે, કારણ કે એવું માનવામાં આવે છે કે તે દોષની સર્વોચ્ચ ભાવનામાંથી વહે છે. [જુઓ આર. વિ. વોરવિકશાલ: (૧૭૮૩) લીય ૨૬૩]. જો કબૂલવામાં આવેલી હકીકતો સાચી ન હોય, તો માનવ સ્વભાવની લાગણીઓ અને સિદ્ધાંતોની આટલી વિરુદ્ધ જઈને કોઈ વ્યક્તિ દોષની મુક્ત અને સ્વેચ્છિક કબૂલાત કરવા માટે પ્રેરાય તેવી કલ્પના કરી શકાતી નથી. જો સ્પષ્ટપણે સાબિત થાય, તો દોષની સુવિચારિત અને સ્વેચ્છિક કબૂલાતો કાયદામાં સૌથી વધુ અસરકારક પુરાવાઓમાંની એક છે. અસ્વેચ્છિક કબૂલાત એવી છે જે તેને કરનારની મુક્ત ઈચ્છાનું પરિણામ નથી. તેથી જ્યાં વ્યક્તિ સાથે અપરાધી અને આરોપી તરીકે વર્ત્યા પછી ઘણા કલાકો સુધી સતામણી અને સતત પૂછપરછના પરિણામે નિવેદન કરવામાં આવે, તો તેવા નિવેદનને અસ્વેચ્છિક ગણવું જોઈએ. પ્રલોભન વચન અથવા ધમકીનું સ્વરૂપ લઈ શકે છે, અને ઘણીવાર પ્રલોભનમાં વચન અને ધમકી બંનેનો સમાવેશ થાય છે, જો વિગતો જાહેર કરવામાં આવે તો માફીનું વચન અને જો ન કરવામાં આવે તો ફરિયાદ ચલાવવાની ધમકી. (જુઓ વુડ્રોફ એવિડન્સ, ૯મી આવૃત્તિ, પૃષ્ઠ ૨૮૪). વચન હંમેશા કબૂલાતના વિકલ્પ સાથે જોડાયેલું હોય છે, જ્યારે ધમકી હંમેશા મૌન રહેવાના વિકલ્પ સાથે જોડાયેલી હોય છે; આમ, એક કિસ્સામાં

કેદી વર્તમાન અસંતોષકારક પરિસ્થિતિની સામે ખોટી કબૂલાતની સામાન્ય અનિરૂપનીયતાને બાદ કરતાં વચનના ચોખ્ખા ફાયદાનું મૂલ્યાંકન કરે છે; જ્યારે બીજા કિસ્સામાં તે ધમકીભર્યા નુકસાનની સામે કબૂલાતની સામાન્ય અનિરૂપનીયતાને બાદ કરતાં વર્તમાન સંતોષકારક પરિસ્થિતિના ચોખ્ખા ફાયદાઓનું મૂલ્યાંકન કરે છે. ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે દરેક પ્રલોભન, ધમકી કે વચન કબૂલાતને દૂષિત કરતું નથી. નિયમનો હેતુ માત્ર એવી જ કબૂલાતોને બાકાત રાખવાનો હોવાથી જે પુરાવાકીય રીતે અવિશ્વસનીય છે, તેથી પ્રલોભન, ધમકી કે વચન એવું હોવું જોઈએ જે અસત્ય કબૂલાત તરફ દોરી જાય તેવું માનવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત વિશ્લેષણ પરથી કોર્ટે પ્રલોભન, વચન વગેરેની ગેરહાજરી કે હાજરી અથવા તેની પર્યાપ્તતા અને આરોપીના મન પર તેણે કેવી રીતે કે કેટલા પ્રમાણમાં અસર કરી તે નક્કી કરવાનું છે. જો પ્રલોભન, વચન કે ધમકી અદાલતના મતે આરોપી વ્યક્તિને એવું માનવા માટે વ્યાજબી આધાર આપવા માટે પૂરતી હોય કે તે કરવાથી તેને કોઈ લાભ થશે અથવા કોઈ અનિષ્ટ ટળી જશે, તો તે કબૂલાતને બાકાત રાખવા માટે પૂરતી છે. કલમના છેલ્લા ભાગમાં વપરાયેલા 'તેને જણાય' એ શબ્દો આરોપીની માનસિકતાનો સંદર્ભ આપે છે.

૧૯. ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત, જે સ્વેચ્છિક અને સાચી હોય અને માનસિક રીતે સ્વસ્થ સ્થિતિમાં કરવામાં આવી હોય, તો અદાલત

તેના પર આધાર રાખી શકે છે. કબૂલાતને અન્ય કોઈપણ હકીકતની જેમ જ સાબિત કરવી પડશે. કબૂલાત અંગેના પુરાવાનું મૂલ્ય, અન્ય કોઈપણ પુરાવાની જેમ, તે સાક્ષીની સત્યનિષ્ઠા પર આધાર રાખે છે જેને તે કરવામાં આવી હોય. કબૂલાત અંગેના પુરાવાનું મૂલ્ય પુરાવો આપનાર સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર આધાર રાખે છે. કોઈપણ અદાલત માટે એવી ધારણાથી શરૂઆત કરવી યોગ્ય નથી કે ઈતર-ન્યાયિક કબૂલાત એ નબળા પ્રકારનો પુરાવો છે. તેનો આધાર સંજોગોના સ્વરૂપ પર, કબૂલાત કરવામાં આવી તે સમય પર અને આવી કબૂલાત વિશે બોલતા સાક્ષીઓની વિશ્વસનીયતા પર રહેશે. આવી કબૂલાત પર આધાર રાખી શકાય છે અને તેના આધારે દોષસિદ્ધિ થઈ શકે છે જો કબૂલાત વિશેનો પુરાવો એવા સાક્ષીઓના મુખેથી આવે જેઓ પક્ષપાત વિનાના જણાય, આરોપીના દૂરના પણ વિરોધી ન હોય, અને જેમના સંબંધમાં એવું કંઈ બહાર આવ્યું ન હોય જે એવું દર્શાવે કે તેમની પાસે આરોપી પર અસત્ય કથન લાદવાનો કોઈ હેતુ હોઈ શકે, સાક્ષી દ્વારા બોલાયેલા શબ્દો સ્પષ્ટ, અસંદિગ્ધ હોય અને અચૂકપણે દર્શાવતા હોય કે આરોપી જ ગુનાનો કર્તા છે અને સાક્ષી દ્વારા એવું કંઈ છૂપાવવામાં આવ્યું ન હોય જે તેની વિરુદ્ધ જતું હોય. વિશ્વસનીયતાની એરણ પર સાક્ષીના પુરાવાની કડક કસોટી કર્યા પછી, ઈતર-ન્યાયિક કબૂલાત સ્વીકારી શકાય છે અને જો તે

વિશ્વસનીયતાની કસોટીમાં પાર ઉતરે તો તે દોષસિદ્ધિનો આધાર બની શકે છે.

૧૦. રેકર્ડ પરના સમગ્ર મૌખિક અને દસ્તાવેજી પુરાવાની કાળજીપૂર્વક પુનઃ મૂલવણી કર્યા પછી, આ કોર્ટનો એવો સુવિચારિત અભિપ્રાય છે કે ફરિયાદપક્ષ વ્યાજબી શંકાથી પર સંજોગોની કડી સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયેલ છે. ફરિયાદપક્ષનો કેસ મુખ્યત્વે બે સંજોગો પર આધારિત છે, અર્થાત્ મૃતક આરોપી સાથે છેલ્લે જોવા મળ્યો હોવાની થીયરી અને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૫ – રામભાઈ જીવાભાઈ, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૬ – બાવકુભાઈ જીવાભાઈ કામાડિયા અને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૭ – હાકુભાઈ પરમાનંદ જોશી સમક્ષ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવી હોવાનું કહેવાતી કથિત ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત. આ બંને સંજોગોમાંથી એકપણ સંજોગ દોષસિદ્ધિનો આધાર બની શકે તેવો વિશ્વાસ પ્રેરિત કરતો નથી. જ્યાં સુધી મૃતક આરોપી સાથે છેલ્લે જોવા મળ્યો હોવાના સંજોગનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૩ – વીરાભાઈ જાદવભાઈ અને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૪ – નરેન્દ્રભાઈ ખીમજીભાઈનો પુરાવો સંપૂર્ણપણે વિશ્વસનીય જણાતો નથી. જોકે બંને સાક્ષીઓએ તારીખ ૨૧.૧૧.૧૯૯૬ ની સાંજે આરોપીને મૃતક ભરત સાથે જોયો હોવાનો દાવો કર્યો છે, પરંતુ તેમની સંબંધિત ઊલટતપાસમાં રેકર્ડ પર આવ્યું છે કે ભરત ગુમ થયો હોવાની જાણ થઈ હોવા છતાં, તેમણે આ મહત્વપૂર્ણ હકીકત મૃતકના પરિવારજનોને કે પોલીસ સત્તાવાળાઓને તાત્કાલિક જણાવી ન હતી.

ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૩ એ સ્વીકાર્યું છે કે તેઓ ભરતના અગ્નિસંસ્કારમાં ગયા હતા અને ત્યાં આશરે દોઢ કલાક સુધી હાજર રહ્યા હતા, તેમ છતાં તેમણે ત્યાં હાજર કોઈને પણ જણાવ્યું ન હતું કે તેમણે ગઈકાલે સાંજે મૃતકને આરોપી સાથે જોયો હતો. તે જ રીતે, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૪ એ સ્વીકાર્યું છે કે તારીખ ૨૩.૧૧.૧૯૯૬ ના રોજ ભરતના મૃત્યુ વિશે તેમને જાણ થઈ હોવા છતાં, તેમણે ફરિયાદીને કે પરિવારના કોઈપણ સભ્યને જાણ કરી ન હતી કે આરોપી સાથે મૃતકને જોયો હોવાનું જણાવવા માટે પોલીસનો સંપર્ક કર્યો ન હતો. આ બંને સાક્ષીઓનું વર્તન તદ્દન અસ્વાભાવિક છે અને આરોપી સાથે ગુમ થયેલા બાળકને છેલ્લે જોનાર વ્યક્તિ પાસેથી અપેક્ષિત સામાન્ય માનવીય વર્તણૂક સાથે અસંગત છે. તેમનું અસ્પષ્ટ મૌન તેમની જુબાનીની વિશ્વસનીયતાને ગંભીર રીતે અસર કરે છે અને છેલ્લે એકસાથે જોવામાં આવ્યા હોવાના સંજોગને જેના પર આધાર રાખી શકાય નહીં તેવો અસુરક્ષિત બનાવી દે છે. તે જ રીતે, કથિત ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત સંબંધિત પુરાવો પણ વિશ્વાસ પ્રેરિત કરતો નથી. એ સુસ્થાપિત છે કે ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત એક નબળા પ્રકારનો પુરાવો છે અને, દોષસિદ્ધિનો આધાર બનવા માટે સક્ષમ હોવા છતાં, તે સ્પેચિયક, સાચી, પૂર્ણ વિશ્વાસ પ્રેરિત કરનારી અને અન્ય વિશ્વસનીય સંજોગો દ્વારા સમર્થિત હોવી જોઈએ. સહદેવન અને અન્ય (ઉપર મુજબ) ના કેસમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત પુરાવામાં ગ્રાહ્ય હોવા છતાં, તે મૂળભૂત રીતે નબળા પ્રકારનો

પુરાવો છે અને દોષસિદ્ધિનો આધાર ત્યારે જ બની શકે છે જો તે સ્વેચ્છિક, સાચી, પૂર્ણ વિશ્વાસ પ્રેરિત કરનારી હોય અને અન્ય વિશ્વસનીય સંજોગો દ્વારા સમર્થિત હોય. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે વધુમાં અવલોકન કર્યું છે કે જે સાક્ષી સમક્ષ આવી કબૂલાત કરવામાં આવી હોવાનું કહેવાય છે તે પક્ષપાત વિનાની વ્યક્તિ હોવી જોઈએ જેના પર આરોપી સામાન્ય રીતે વિશ્વાસ મૂકતો હોય અને કબૂલાત તેની વાસ્તવિકતા વિશે શંકા પેદા કરતી કોઈપણ શંકા કે સંજોગોથી મુક્ત હોવી જોઈએ. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા પવન કુમાર ચૌરસિયા (ઉપર મુજબ) માં પણ આવા જ સિદ્ધાંતોનો પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે કે સામાન્ય રીતે વ્યક્તિ એવી વ્યક્તિ સમક્ષ કબૂલાત કરશે જે તેનાથી પરિચિત હોય અથવા જેના પર તેને વિશ્વાસ હોય, અને તદ્દન અજાણી વ્યક્તિ સમક્ષ નહીં, અને અદાલતે તેના પર કાર્યવાહી કરતાં પહેલાં આવી કબૂલાતની સ્વેચ્છિકતા અને વિશ્વસનીયતા અંગે સંપૂર્ણપણે સંતુષ્ટ થવું જોઈએ. ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૫, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૬ અને ફરિયાદપક્ષના સાક્ષી ૭ નો પુરાવો સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે આ સાક્ષીઓમાંથી કોઈને પણ આરોપી સાથે કોઈ ગાઢ સંબંધ, વિશ્વાસ કે વિશેષ પરિચય ન હતો. તેનાથી વિપરીત, તે દરેક સાક્ષીએ સ્વીકાર્યું છે કે આરોપી સાથે તેમનો કોઈ પણ સંબંધ ન હતો અને બનાવ પહેલાં તેની સાથે ભાગ્યે જ કોઈ વાતચીત થઈ હતી. તેથી, આરોપી જે વ્યક્તિઓ સાથે વિશ્વાસ કે આત્મીયતા ધરાવતો ન હતો તેમની સમક્ષ સ્વેચ્છાએ

ત્રણ ખૂન કર્યાની કબૂલાત કરવાનું પસંદ કરે તે અત્યંત અસંભવિત છે. એક જ દિવસે જુદા જુદા સ્થળોએ જુદી જુદી વ્યક્તિઓ સમક્ષ એક પછી એક કબૂલાત કરવામાં આરોપીનું જે વર્તન દર્શાવવામાં આવ્યું છે તે પણ અસ્વાભાવિક અને અંતર્ગત રીતે અસંભવિત જણાય છે. તદુપરાંત, કથિત કબૂલાતમાં ગંભીર ગુનો કરવાનો સમાવેશ થતો હોવા છતાં, સાક્ષીઓએ સ્વીકૃતપણે આરોપીને તાત્કાલિક પોલીસ સ્ટેશને લઈ જવાને બદલે મૃતકના પરિવારજનોને જાણ કરવાનું પસંદ કર્યું હતું. આપું વર્તન કથિત કબૂલાતના પુરાવાકીય મૂલ્યને વધુ ઘટાડે છે. ઊલટતપાસમાં બહાર આવેલી ત્રુટિઓ અને કોઈપણ પ્રતીતિકર સમર્થનનો અભાવ કથિત ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત પર આધાર રાખવાનું સંપૂર્ણપણે અસુરક્ષિત બનાવે છે. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે રેકર્ડ પરના પુરાવાની ઝીણવટપૂર્વક મૂલવણી કરી છે અને છેલ્લે એકસાથે જોવામાં આવ્યા હોવાના સંજોગ અને કથિત ઇતર-ન્યાયિક કબૂલાત બંનેને અવિશ્વસનીય ગણવા માટે સચોટ અને પ્રતીતિકર કારણો આપ્યા છે. વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે અપનાવેલ અભિગમ એ રેકર્ડ પર ઉપલબ્ધ પુરાવા પર આધારિત એક સંભવિત અને વ્યાજબી અભિગમ છે અને તેને વિકૃત અથવા સાંજોગિક પુરાવાની મૂલવણીને નિયંત્રિત કરતા સ્થાપિત સિદ્ધાંતો વિરુદ્ધનો કહી શકાય નહીં. પરિણામે, આ કોર્ટનો એવો સુવિચારિત અભિપ્રાય છે કે ફરિયાદપક્ષ આરોપીનો ગુનો વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયેલ છે, અને વિદ્વાન ટ્રાયલ કોર્ટે પસાર કરેલો નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો ચુકાદો અને

હુકમ ન્યાયી, યોગ્ય અને કાયદા અનુસાર હોવાથી તેને કાયમ રાખવા યોગ્ય છે.

૧૧. વિદ્વાન એડિશનલ સેશન્સ જજ, વેરાવળ દ્વારા સેશન્સ કેસ નં. ૨૪૦/૧૯૯૯ માં તારીખ ૦૧.૦૧.૨૦૦૦ ના રોજ પસાર કરવામાં આવેલો નિર્દોષ છોડી મૂકવાનો વાદગ્રસ્ત ચુકાદો અને હુકમ આથી કાયમ રાખવામાં આવે છે.

૧૨. જામીન ખત રદ કરવામાં આવે છે. કેસનું રેકર્ડ અને પ્રોસિડિંગ્સ સંબંધિત ટ્રાયલ કોર્ટને તાત્કાલિક પરત મોકલવામાં આવે.

સહી / –
(એસ. વી. પિન્ટો, ન્યાયમૂર્તિ)

સહી / –
(પી. એમ. રાવલ, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using an AI-assisted translation tool.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====